

- :() . /

:

:

.

.

.

:

-
-
-

:

.

:

- - -

) ()

-
-
(

,

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

پدیده تضمین در قرآن

خلیل پروینی^۱، جمیل جعفری^۲

پدیده تضمین از جمله پدیده‌های مهم در زبان عربی به شمار می‌آید چرا که نقش بسیار مهمی را در توجیه و تأویل پاره‌ای از مشکلات نحوی و تفسیر و تأویل آیات قرآنی ایفا می‌کند. این پدیده در طول تاریخ مورد ارزیابی بزرگان لغت و نحو و ادب قرار گرفته و از دقایق متعدد آن پرده برداشته شده است اما به سبب وجود پاره‌ای ابهامات هنوز مشکلاتی در قبال آن به چشم می‌آید از جمله: عدم وجود تعریفی جامع و مانع، نبود بررسی جامعی از نقش کاربردی آن در زبان، و عدم تعیین جایگاه آن در علم بیان. برای حل چنین مسائلی لازم می‌آید که مقاله حاضر نگاشته‌اید و در آن محورهای سه گانه فوق‌الذکر مورد بررسی قرار گیرد.

در محور اول پس از بررسی تعاریف متعدد و نقد هر یک، تعریف جدیدی در این مقاله ارائه شده که براساس آن تضمین بصری عبارت است از تصحیح تعلق یک معمول به عامل سابق، به وسیله تقدیر یک عامل متناسب و افزودن معنای آن به عامل مذکور، و تضمین کوفی نیز تصحیح تعلق یک حرف جر به عامل سابق، به وسیله تقدیر معنای حرف یا ظرفی متناسب با عامل، در آن می‌باشد. براساس این تعریف انواع تضمین چنین است:

الف) تضمین بصری: فعل با فعل / اسم شبه فعل با اسم شبه فعل / حرف با فعل.

ب) تضمین کوفی: حرف با حرف / حرف با اسم (فقط ظرف).

در محور دوم که به بررسی نقش کاربردی آن اختصاص یافته سه موضوع کلی یعنی لزوم و تعدی، نیابت و جانشینی و اعراب و بنا ارزیابی شده است. بالاخره در محور سوم پس از رد نظریات متعدد که در آن تضمین گاهی مجاز، گاهی حقیقت، گاهی جمع بین حقیقت و مجاز، گاهی کنایه و گاهی از مستتبعات کلام شمرده شده، اثبات شده است که تضمین قسم خاصی از علم بیان به شمار می‌آید.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، نحو، پدیده تضمین

۱. استادیار دانشگاه تربیت مدرس

۲. دانشجوی دوره دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس